

LOU VAN STRIEN

HERINNERINGEN AAN GUSTAV MAHLER

Persoonlijke Herinneringen en Familie-Brieven - Mahler-beoefening in Nederland - Gustav Mahler over ons land - Zijn opinie over groote tijdgenooten

Meer dan welk land ter wereld ook, is Nederland tot een centrum der Mahler-beoefening geworden. Noch in Duitschland waar de componist van «Das Lied von der Erde» vele jaren werkte, noch in Oostenrijk, dat hem den bloeitijd der Weenske Staatsopera dankte, noch in Amerika, dat den concertdirigent zoozeer op prijs stelde, heeft men de werken van dezen symphonicus zóó intensief leeren kennen als binnen onze landsgrenzen. Dat is niet enkel en ook niet in de eerste plaats geschiedt via het persoonlijk contact met den kunstenaar, al bezocht Gustav Mahler ons vaderland dan ook enkele malen en heeft hij verschillende van zijn symphonieën hier persoonlijk geïntroduceerd. Het zal altijd Willem Mengelberg's groote verdienste blijven, het oeuvre van den Boheemschen meester ten onzent vasten voet in het concertrépertoire verschaft te hebben. Méér dan dat - door deze moedigen pioniersarbeid, verricht in een tijd welke voor den componist-Mahler vaak niet anders dan een schouderophalen overhad - aan het doorzettingsvermogen van den Nederlandschen orkestleider is het huidige prestige van Mahler's muziek voor een niet gering deel te danken geweest. Wanneer de plaats, welke deze kunst bekleedt in de geschiedenis der Europeesche muziek thans allerwege wordt erkend en wanneer de composities van dien meester ook buiten Nederland uitgevoerd en gewaardeerd worden, dan komt de eer daarvan ontwijfeld mede toe aan Mengelberg: hij heeft vanaf den aanvang met geestdrift en overtuigingskracht voor deze muziek op de bres gestaan. Daartoe is jarenlang moed noodig geweest, moed en doorzettingskracht. Want Mahler's kunst deed - en doet nog altijd - een heel zwaar beroep op den hoorder en het is geen geringe opgave geweest, om de aanvankelijke vijandigheid en het wantrouwen in die kunst te doen verkeerren in belangstelling en zelfs in liefde. Mengelberg bezat die gave en hij mocht in 1920, bij het grootsche Mahler-feest, waarmede de dirigent zijn zilveren leidersjubileum te Amsterdam vierde, zijn moeite ruimschoots beloond achten - hij had voor zijn overtuiging de zege definitief bevochten.

Met en na Mengelberg is Mahler's muziek in ons land nog door verscheidene dirigenten van wereldreputatie vlijtig en met succes beoefend. Kunstenaars als Karl Muck, Bruno Walter, Hermann Abendroth of Carl Schuricht hebben zich ten opzichte van den Mahler-cultus eveneens bijzonder verdienstelijk gemaakt. En op deze wijze is Nederland geworden tot een Mahler-centrum bij uitnemendheid, een domein waar ieder, die het werk van den genialen symphonicus tot in alle details wil leeren kennen, in de perfectie terecht kan.

Het ligt voor de hand, dat alles wat met de muziek en den persoon van dien componist samenhangt, in ons land levendige belangstelling ontmoet. En zoo is het danook volstrekt niet verwonderlijk, dat een Nederlandsche uitgeverfirma thans de herinneringen publiceert, welke door Mahler's weduwe te boek gesteld zijn. «Gustav Mahler. Erinnerungen und Briefe», onder dien titel heeft Alma Mahler die publicatie het licht doen zien bij de Amsterdamsche uitgeversmaatschappij Allert de Lange. En het is volstrekt niet aan twijfel

onderhevig, of deze mémoires en de tot dusver nog niet-gepubliceerde briefwisseling ten onzent een bijzonder-groote aandacht zullen ontmoeten. Integendeel, waar er in dit boek zooveel is, dat onmiddellijk op ons land en zijn muziekleven betrekking heeft, verdient die publicatie allereerst de belangstelling van het Nederlandsche muziekpubliek, waaronder er velen zullen zijn, die de hier beschreven gebeurtenissen (voor zoover zij dan ons land betreffend) persoonlijk meegemaakt hebben en de herinnering daaraan behielden.

Alma Maria Mahler, die thans met den bekenden Oostenrijkschen schrijver Franz Werfel is gehuwd en wier meisjesnaam Schindler luidt, trad in 1902 met den componist in het huwelijk. Gustav Mahler was toen een man van twee en veertig jaar. Als operadirigent had hij reeds succesvolle carrière gemaakt, was in Cassel, Praag en Leipzig werkzaam geweest en had te Hamburg door zijn reformatorischen arbeid op het gebied der muzikdramatiek den aandacht meer en meer op zich gevestigd. In 1897 werd Mahler leider van de Weensche Opera, welk instituut hij door zijn geniale gaven als dirigent tot een sindsdien niet meer bereikte hoogte wist op te voeren. In die jaren begon Mahler ook als componist de belangstelling der internationale muziekwereld tot zich te trekken, doch waar men zijn kwaliteiten als operareformator allerwege erkende, kostte het den kunstenaar veel moeite eenzelfde waardeering voor zijn scheppenden arbeid te verwerven. Van dien strijd verhaalt Alma Mahler in haar herinneringen menig treffend détail, zij bericht ook uitvoerig aangaande de intriges waaronder den, in artistieke aangelegenheden uitermate strengen en onverbiddelijken, operadirecteur had te lijden. Het conservatieve Weenen mocht Mahler's arbeid aan de Opera hoogschatten - het ontbrak niet aan tegenwerking. Nimmer geneigd tot transigeeren waar het de kunst betrof, legde Mahler in 1907, gedesillusioneerde en vermoeide, zijn functie neder en wijdde zich voortaan aan het propageeren van zijn werk; daarnaast trad hij in Amerika als opera- en concertdirigent op. De vermoeienissen van deze tournee's afgewisseld door den zeer intensieven scheppenden arbeid, sloopten Mahler's reeds geschokte gezondheid - ernstig ziek keerde hij in het voorjaar van 1911 naar Weenen terug, waar hij op 18 Mei overleed, één en vijftig jaar oud.

Het eerste gedeelte van Alma Mahler's boek is geheel gewijd aan persoonlijke herinneringen uit deze laatste jaren; het tweede gedeelte bevat de brieven, welke de kunstenaar zijn echtgenoot tijdens zijn uitgebreide concertreizen schreef. Daarbij zijn dan ook enkele brieven van beroemde tijdgenooten aan den meester opgenomen.

Levensherinneringen dragen altijd een zeer persoonlijk karakter, slechts heel zelden weten zij een voldoende objectiviteit ten aanzien van personen en zaken te bewaren. Dat is ook in hooge mate met deze mémoires van Alma Mahler het geval. Men vindt in dit boek talrijke uitspraken over groote tijdgenooten, waaromtrent het oordeel lang niet altijd malsch is uitgevallen. Alma Mahler neemt, om het nu eens populair uit te drukken, geen blaadje voor den mond. Vooral met betrekking tot Mahler's grooten rivaal en muzikalen antipode Richard Strauss leest men uitlatingen, die niet altijd van fijnen smaak en discretie getuigen - zeker niet, waar het daarbij vaak om aangelegenheden van intiemen aard gaat. Mahler schatte Strauss' kunst ongetwijfeld hoog, doch tusschen beider persoonlijkheden bleef een groote afstand bestaan; het schijnt wel dat Alma Mahler die controversen gaarne accentueert. Zoo is er nog méér, dat - als niet ter zake voor de kennis van Mahler's persoonlijkheid en kunst - beter ongeschreven had kunnen blijven: indiscreties over Hugo Wolf, over Claude Debussy's eerste huwelijk, over Amerikaansche schandaal-zaken etc. Dat neemt intusschen niet weg, dat men toch veel interessants uit deze herinneringen komt te weten, veel over Mahler's werkwijze als componist, over zijn opvattingen van den reproduceerenden stijl. En menige

amusante anecdote, bij voorbeeld over Anton Bruckner, wordt hier voor het eerst medegedeeld.

Belangrijker dan deze losse aaneenschakeling van dagboekbladen en notities, zijn uiteraard de brieven van Mahler aan zijn echtgenote. Van deze correspondentie interesseert ons Nederlanders natuurlijk in de allereerste plaats hetgeen Mahler aangaande zijn belevingen ten onzent weet te berichten. De eerste brief dateert van 19 October 1904, juist een jaar nadat Mahler [in 1903] zijn eerste en derde symphonie te Amsterdam had geïntroduceerdⁱ¹. Ditmaal leidde hij voor de eerste keer de tweede en vierde symphonie. In dikwijls opgetogen bewoordingen schildert Mahler zijn vrouw de ontvangst, welke hem bij het echtpaar Mengelberg («sehr liebe, anspruchslose Menschen») ten deel viel en ook over het Concertgebouw-orkest heeft hij slechts woorden van lof. «Orchester herrlich», «Es ist zum Erschiessen schön» «Das war ein erstaunlicher Abend» - dergelijke enthousiaste uitroepen wedijveren in deze Amsterdamsche brieven met woorden van geestdrift over ons land en zijn kunstenaars. Bijzonder getroffen was Mahler door het feit, dat men zijn vierde symphonie op het concert van 23 October tweemaal achter elkander op het programma had geplaatst. «Vorbereitet ist alles prachtvoll und ich glaube dass ich hier mit der Zeit so eine Art musikalisches Inselreich haben werde» bericht Mahler naar huis; hij vergiste zich daarin niet.

Over land en volk schrijft Mahler bijzonderheden, welke ons uit den aard der zaak bijzondere belangstelling kunnen inboezemen. «Die Menschen sind prachtvoll, seitdem ich sie näher kennen lerne, und von anheimelnder Gastfreundlichkeit» heet het ergens en over het Nederlandsche panorama schrijft de componist «Man begreift, dass in diesem Lande die Mahler zu Hause sind! Die farbigen Häuser, Wiesen, Kühe, Windmühlen, Wasser wohin man schaut, die fliegenden und schwimmenden Möwen - die Schiffe und Wälder voller Masten - und diese wunderbar verschwimmende Beleuchtung von alledem. Man könnte wochenlang hier herumbummeln». Ook voor het hoofdstedelijk stadsschoon toonde Mahler zich ontvankelijk, getuige zijn brief van 21 October, waarin hij de, toenmaals nieuwe beurs van Berlage imposant noemt en daaraan kenmerkenderwijze toevoegt «Die Leute scheinen aber hier nicht viel davon zu halten! - wie in Wien!»

Onder de Nederlandsche componisten, die Mahler tijdens zijn Amsterdamsche bezoeken ontmoette, maakte Alphons Diepenbrock klaarblijkelijk de sterkste indruk op den meester. «Ein sehr interessanten holländischen Musiker, namens Diepenbrock), der sehr eigenartige Kirchenmusik schreibt, habe ich hier kennen gelernt», meldt Mahler op 22 October, wat later noemt hij dien kunstenaar nog een «famosen» componist; de vriendschap bleek bestendig van duur. «An Diepenbrock (Mahler schijnt met dien naam spellingsmoeilijkheden gehad te hebben!) habe ich eine Freude. Ein tiefer und treuer Mensch» heet het in een brief tijdens het [op één na] laatste bezoek aan ons land, in 1909. ⁱⁱ

Een groot gedeelte van deze brieven bevat uitsluitend persoonlijke aangelegenheden, respectievelijk betuigingen van aanhankelijkheid en liefde. Hun lectuur biedt voor den buitenstaander begrijpelijkerwijze niet veel aantrekkelijks en ook op dit punt ontmoet men bij Alma Mahler een gebrek aan discretie, welke althans ons Nederlanders niet bovenmatig

ⁱ¹

ⁱⁱ

sympathiek aandoet. Gelukkig bevinden zich tussen die vele hyper-persoonlijke ontboezemingen ook nog wel uitlatingen van anderen aard - opinies aangaande kunstenaars en kunstwerken, ervaringen met concertinstellingen en dergelijke. Zoo is het stellig belangwekkend, Mahler's opinie omtrent meesters als Brahms en Bruckner te leeren kennen - waarbij dan aanstonds dient te worden opgemerkt, dat men die uitlatingen niet à te zwaar mag laten wegen. Wanneer Mahler voor deze twee figuren slechts de verachtelijke benaming «Mittelmass-Menschen» over heeft, van Brahms getuigt, dat deze met zijn muzikale thema's zelden of nooit iets weet aan te vangen en op een gegeven moment alleen en uitsluitend de muziek van Beethoven en Wagner wil laten gelden - dan kan men die boutades laten voor hetgeen zij zijn. Als opera-dirigent en ook in de concert-praktijk heeft Mahler gelukkig blijken gegeven van een beter oordeel des onderscheids! En overigens, scheppende kunstenaars zijn zelden of nooit goede kunstrechtters.

Biedt dus dit boek van Alma Mahler als geheel tamelijk gemengde indrukken, er is daarin toch genoeg waardevol materiaal bijeengebracht, om den aandacht te verdienen van een ieder die in de kunst en den figuur van den meester belang stelt. Er bestaat reeds een vrij omvangrijke Mahler literatuur en hoewel deze nieuwe publicatie ook geen nieuwe gezichtpunten met betrekking tot Mahler's kunst opent, bevat zij voor het biografische element zeker veel en nog onbekend-gebleven materiaal. Daarom zal het werk van Alma Mahler - dat door de uitgeefster typografisch uitnemend werd verzorgd en dat verschillende mooie foto-illustraties bevat - zijn weg naar de vele Mahler-bewonderaars (en bewonderaarsters!) ongetwijfeld weten te vinden.
